

TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER VE İŞÇİ SINIFIMIZIN DURUMU

14 Ocak 2022

Yıldırım Koç

Türkiye ekonomisi tarihinin en büyük krizinin henüz başında gibi gözüküyor.

Bir hastanın durumu inceleneceğinde ateşine, tansiyonuna, kan değerlerine, vb. bakılır. Ekonomik durum incelenirken de bakılması gereken bazı parametreler vardır.

Birinci parametre, gayrisafi yurt içi hasıladır (GSYH). 2007 yılına kadar gayrisafi milli gelir hesapları yapıldı. Bu tarihten itibaren GSYH verileri kullanılıyor. TÜİK'in verilerine göre, 2021 yılı üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre GSYH artış oranı yüzde 7,4. Harcama yöntemiyle hesaplanan GSYH cari değeri 2020 yılı üçüncü çeyreğinde 1,4 trilyon lira iken 2021 yılı üçüncü çeyreğinde 1,9 trilyon liraya yükselmiş. Bu rakamlar cari fiyatlarla. Cari fiyatlarla olan verileri gerçek fiyatlara dönüştürebilmek için bir endeksin kullanılması gerekiyor. Buna "deflatör" adı veriliyor. GSYH verilerinin cari fiyatlardan gerçek fiyatlara dönüştürülmesinde kullanılan deflatör düşük tutulursa, gerçek artış yüksek gösterilir. 2021 yılı üçüncü çeyreğinde 1,9 trilyon liralık GSYH verisini gerçek fiyatlara dönüştürmede yüzde 26'lık bir deflatör kullanılmış. Halbuki 2021 yılı Eylül ayında, bir önceki yıla göre, TÜİK'in tüketici fiyatları endeksi yüzde 19,58 oranında artarken, yurtiçi üretici fiyatları endeksi yüzde 43,96 oranında artmış. Deflatör olarak kullanılan oran, yurtiçi üretici fiyatları endeksinin çok altında. Buna göre, 2021 yılı üçüncü çeyreğinde iddia edilen yüzde 7,4'lük büyüme, gerçekte epeyce daha az. Bunun ötesinde, daha önceki yıllardaki verilerin düşüklüğünün de etkisi var ("baz etkisi"). Ayrıca, GSYH verilerinin ekonomideki durumu ne ölçüde doğru gösterdiği de tartışmalıdır. Birinci sorun bu.

Ekonomideki duruma ilişkin teşhis koyarken, enflasyon, döviz kuru, faiz oranı, işsizlik, cari açık, devlet bütçesinin (merkezi yönetim bütçesinin) açıkları ve borç verilerine de bakmak gerekli.

Enflasyon oranı hızla yükseliyor. TÜİK'in güvenilirliğini yitirmiş TÜFE verilerine göre bile, tüketici fiyatları 2021 yılında yüzde 36,08 oranında arttı. TÜİK'in 2021 yılında yurtiçi üretici fiyatları artışı ise yüzde 79,89. Bu iki veri arasındaki makasın bu kadar açık olması, önümüzdeki aylarda tüketici fiyatlarındaki artışın artarak süreceğini gösteriyor. Diğer taraftan, Enflasyon Araştırma Grubu'nun 2021 yılına ilişkin tüketici fiyatları artış oranı ise yüzde 82,81. Pahalılık ile pahalılaşma iki ayrı kategoridir. Hayatın pahalı olmasının ötesinde giderek daha da pahalılandığı bir süreç yaşıyoruz.

Döviz kurundaki artış, diğer bir deyişle, Türk Lirası'nın değer kaybetmesi süreci de devam ediyor. Mevduat faiz oranlarını döviz kuruna endeksleyerek döviz kurunu kontrol altında tutabilmek mümkün değildir. Döviz kurunu belirleyen birçok farklı etmen var. Diğer etmenlerin Türkiye ekonomisi açısından olumsuzluğunu artırarak sürdürdüğü koşullarda, Türk Lirası'nın değerinin düşme eğilimi süreceğe benziyor. Bu da hem enflasyonu, hem de ekonominin diğer unsurlarını olumsuz etkileyecek.

Faiz oranına yapılan müdahaleler etkili olmadı. Askerlikte emir demiri keser, ancak ekonomide emirle iş yapmak pek kolay değildir. Özellikle de yıllardır süregelen özelleştirmelerle kamu kesiminin gücüne büyük darbe indirilmişse. Nitekim, mevduat faizini Merkez Bankası'nın politika faiziyle kontrol altına alamayanlar, dövizde endekli ve başarı şansı gözükmeyen bir sisteme geçtiler. Bu sistemle birlikte gerçek kişilerin döviz hesaplarında bir azalma olmadı. Kredi faizleri de artmaya devam ediyor. Kredi faizleri arttıkça, devletin iç borçlanma faizleri, yatırımcıların faiz yükü, tüketicilerin faiz borçları artıyor. Bunlar da ekonomiyi başka açılardan olumsuz etkiliyor.

Siyasi iktidar, Türk Lirası'nın değerini epeyce bir miktar düşürerek, Türkiye'nin ihracatını artırmayı, Türkiye'ye daha fazla turist gelmesini, yabancı doğrudan yatırımların Türkiye'yi tercih etmesini sağlamaya çalıştı. Böylece istihdamın da artırılacağı düşünülüyor. Bunun için de gerçek ücretlerin ve işgücü maliyetlerinin düşürülmesi gerekiyordu. Ancak ekonomi alanındaki girişimlerin gerçekleşme olasılığı çok düşük. Nitekim, Türkiye'de işsizlik, gizli işsizlik ve eksik istihdam artarak devam ediyor. İşsizlik verilerinde, aktif olarak iş arayan işsizler ile, aktif olarak iş aramamasına karşın kendilerine iş önerildiğinde çalışma niyet ve yeteneğinde olan insanlar birlikte değerlendirilmeli. Bu veriler yükseliyor. Ayrıca, eğitimli işsizlerin sayısı ve oranında bir patlama var. Kısmi süreli (part-time) çalışma

da yaygınlaşıyor. Bu açılardan bakıldığında Türkiye ekonomisi, tüm çabalara karşın, istihdam yaratamıyor.

Türkiye'nin döviz ihtiyacı sürüyor. Döviz ihtiyacının göstergesi, cari açıktır. Türkiye'nin cari açığı 2017 yılında 40,8 milyar Dolar oldu. Bu rakam 2018 yılında 21,7 milyar Dolara geriledi. 2019 yılında cari fazla gerçekleşti: 5,3 milyar Dolar. Ancak 2020 yılında yeniden cari açık yaşandı: 28,6 milyar Dolar. 2021 yılı Ekim ayında 3,2 milyar Dolarlık cari fazla çok önemsendi; ancak 2021 yılının Ocak-Kasım döneminde 14,3 milyar Dolarlık bir cari açık söz konusu. Buna göre, son aylarda atılan adımların cari açığı ortadan kaldıracığı, cari fazlaya yol açacağı, bunun da Türk Lirasının değerini artıracığı gibi değerlendirmeler pek inandırıcı değil.

Devlet bütçesi de sıkıntılı. 2021 yılında önemli miktarda borç yapılandırmasına karşın, Ocak-Kasım döneminde merkez yönetim bütçe açığı 46,5 milyar lira oldu. Bu rakam, öngörülenin altında; ancak özellikle atılan yeni adımların ve artan borçlanma faizi oranının yükselmesi, 2022 yılında merkezi yönetim bütçe açıklarının beklenenin üstünde artacağına işaret ediyor.

Son dönemde Türkiye'nin brüt dış borcu da arttı. 2019 yılı sonunda Türkiye'nin brüt dış borcu 416,2 milyar Dolardı. 2021 yılı üçüncü çeyreği sonunda 453,5 milyar Dolar oldu. Bu miktar içinde kamu kesiminin borcundaki artış önemlidir. Kamu kesiminin 2019 sonu toplam dış borcu 159,7 milyar Dolarken, 2021 yılı üçüncü çeyreği sonunda bu rakam 188,2 milyar Dolara yükseldi. Ayrıca Merkez Bankası'nın dış borcu da 2019 yılı sonunda 8,5 milyar Dolar iken, 2021 yılı üçüncü çeyreği sonunda 25,9 milyar Dolar oldu. Türkiye'nin dış borçlanmasında Türkiye'nin CDS (credit default swap, kredi risk takası primi) düzeyi çok önemlidir. Bu veri arttıkça, Türkiye'nin uluslararası piyasalardan borçlanmasında tefeci faizi ödenmeye başlanır. Türkiye'nin bu verisi 13 Eylül 2021 tarihinde 362,93 iken, 8 Kasım 2021 tarihinde 388,13 oldu. 20 Aralık 2021 tarihinde 620,17'ye yükseldi. 6 Ocak 2022 tarihinde ise 559,75 düzeyindeydi. 10 Ocak'ta 581,46 oldu. Böylesine yüksek CDS ile Türkiye'nin artan dış borcunun finansmanı epeyce zor olacağına benzemektedir.

Merkezi yönetimin brüt borç stoku da 2020 sonunda 1,8 trilyon lira iken, 2021 yılı Kasım sonunda 2,7 trilyon liraya yükseldi. Borçlanma faizinin artmasıyla birlikte, artan brüt borç stokunun merkezi yönetim bütçesindeki faiz yükü hızla artacaktır.

Tüm bu parametreler, Türkiye ekonomisinin ciddi bir ekonomik krizin henüz başında olduğunu göstermektedir. Siyasal iktidarın ekonomik sorunlarla baş edebilme konusunda tutarlı, kararlı ve bilimsel bir yaklaşımı gözükmemektedir. Atılan bazı adımlar birbirini etkisiz kılacak biçimde çelişkilidir. Ne yazık ki, önümüzdeki aylar ve özellikle Nisan-Mayıs ayları ekonomideki sıkıntıların iyice artacağı bir döneme benzemektedir.

Bu koşullarda, Türkiye'de gelir getirici bir işte çalışanların yüzde 70'inden fazlasını oluşturan işçilerin ve memurların durumu ve olası tepkileri ne olacak? Ayrıca işsizlerin ve sayıları Ekim 2021 sonu itibarıyla 13.590.625'i bulan emekli, dul ve yetimlerin durumu ekonomideki gelişmelerden nasıl etkilenecek?

Türkiye'de işsizlerin ve emeklilerin, artan sorunlar karşısında etkili ve kitlesel eylem biçiminde tepkilerinin günümüze kadar örneği yok. Bu tepki seçim sandıklarında ortaya çıkıyor.

Sayıları 20 milyonu aşan işçilerin ve memurların tepkileri ise duruma göre değişiyor.

Türkiye'nin ve birçok diğer ülkenin toplumsal hareketler tarihine bakıldığında, ciddi bir mutlak yoksullaşma yaşandığında ve siyasal iktidarın zayıfladığı algısı yaygınlaştığında, kendiliğinden kitlesel eylemlerin geliştiği görülür. Osmanlı'da 1908 Ağustos eylemleri ve Türkiye'de 1989-1991 dönemi Bahar Eylemleri ve ardından gelen kitlesel tepkiler, bu durumun belirgin örnekleridir. İşçilerimiz ve memurlarımız son derece ihtiyatlıdır ve gerçekçidir. Ancak oturdukları minder tuttuğunda, giderek artan kredi kartı ve tüketici kredisi kartlarının ödemeleri yapılamadığında, üniversiteden mezun ettikleri çocukları iş bulamadığında, vb. ve siyasal iktidarın zayıfladığı algısı yaygınlaştığında, hiç umulmayan biçimde kitlesel tepkilere yönelebilirler. Türkiye'de henüz başında bulunduğumuz ekonomik krizin etkilerinin işçi sınıfında ciddi bir mutlak yoksullaşmaya yol açması Nisan-Mayıs aylarında gerçekleşecek. Türk Lirasının değer yitirmesinin enflasyona etkisi de 4-5 aylık bir sürece yayılmaktadır. Bu durum da hayatın daha da pahalılaşmasına yol açacak. Hayatlarından memnun olan gerçekçi insanlar kitlesel eylemlere yönelmez. Ancak ciddi bir mutlak yoksullaşma yaşayan ve onlar yoksullaşırken küçük bir azınlığın olağanüstü gelir ve servetlerinin daha da arttığını artık

kolaylıkla gören ve anlayan kitlelerin, iktidarın zayıfladığı algısının yaygınlaştığı koşullarda, eyleme geçme eğilimini kimse engelleyemez. Bu açılarından bakıldığında, Türkiye, toplumsal hareketlilik açısından ilginç bir sürecin arifesinde gözüküyor.